

Landschap

Jaargang 3 - nummer 2 - april - mei - juni 2013

Driemaandelijks tijdschrift van Landschap vzw. Verschijnt in januari, april, juli en oktober. Erkenning P 913043

Zinkvioletjes langs de Geul
Wandelen in het Heuvelland

Safari door de Oostvaardersplassen
Struinen tussen wisenten

IN DIT NUMMER | mei 2013

Foto's: Gerry De Jonghe (vos), Jowan Iven (wisent) en Nico van Kappel (zinkvioletje)

4 Terrils in bloei

Rondom het Waalse dorpje Plombières meandert de bovenloop van de Geul door een aantrekkelijk landschap. Behalve het prachtige Geuldal trekt – raar maar waar – ook de met zink en lood vervuilde ondergrond van een oude mijnsite natuurliefhebbers aan. In het voorjaar kleuren duizenden zinkvioletjes de grauwe stortbergen van het Pays des Terrils.

14 Leven en dood in De Nieuwe Wildernis

Kuddes van honderden konikpaarden en Heckrunderen, duizenden edelherten, eindeloze prairies, schitterende rietmoerassen, tienduizenden watervogels en de lievelingsplek van de zeearend. Dat zijn in een notendop de Oostvaardersplassen in Flevoland. Eind september gaat in de bioscoop De Nieuwe Wildernis in première, een schitterende documentaire over dit unieke natuurgebied. Jouw redactie ging alvast op verkenning in de Serengeti van de Lage Landen.

26 Small surprising de wondere wereld van Misja Smits

Natuurfotografe en macrospecialiste Misja Smits heeft een zodanig eigen stijl, dat je haar beelden herkent uit duizenden. De onderwerpen en composities van Misja lijken zo weggeplukt uit een sprookje, maar dat klopt natuurlijk niet. De stemmige paddenstoeltjes en mysterieuze kabouterkevertjes die ze uit haar toestel tovert, bestaan écht. Je moet er alleen oog voor hebben.

32 Wisenten in de duinen

In 2007 arriveerden in Nationaal Park Zuid-Kennemerland een aantal grote transportkisten met opschrift 'Bialowieza'. Inhoud: wisenten uit het befaamde Poolse oerbos. Vandaag zijn de Europese bizens helemaal ingeburgerd in de duinen tussen Overveen en Zandvoort.

38 Bergen in West-Vlaanderen

Ten zuiden van Ieper, op de overgang naar Frans Vlaanderen, ligt de gemeente Heuvelland. Terwijl de rest van de provincie vlak en laaggelegen is, pieken hier bergen tot 156 meter. Nauwelijks te geloven dat deze getuigenheuvels oude zandbanken zijn uit een tijd dat alleen de toppen van de Ardennen boven de zee uitkwamen...

46 De natuur in!

De tweede helft van het voorjaar wordt puur genieten! We gaan onder meer boomkijkers spotten in Limburg, dassen begluren in de Ardennen, vogels kijken op Tiengemeten, adders zoeken in het Groot Schietveld en op safari door De Nieuwe Wildernis.

DOSSIER

tekst Leo Linnartz (Ark)
Yvonne Kemp (Ark)
Jan Loos

foto's Ruud Maaskant (PWN)
Paul Boyden
Pascal Jonckers

De 'big five' van bij ons (deel 4)

Wisenten in de duinen

In het vorige nummer van LANDSCHAP las je hoe de wisent, onze Europese bizon, in het begin van de 20ste eeuw zo goed als uitgeroeid was. Een fokprogramma met de 54 laatst overgebleven wisenten in gevangenschap kon op het nippertje voorkomen dat het grootste landzoogdier van Europa helemaal werd weggevaagd. Vorige keer gingen we al dieper in op de kenmerken en de gewoontes van deze bijzondere runderachtige. In dit tweede en laatste deel van de wisent-special bekijken we de geslaagde herintroductie van de wisent in de duinen van Nationaal Park Zuid-Kennemerland in Nederland. Je krijgt ook praktische tips om zelf wisenten te gaan kijken, inclusief een stoomcursus wisent-etiquette opdat je eerste ontmoeting met een wilde wisent een fijne herinnering zou worden...

Wisenten op het Wisentenpad

Foto: Ruud Maaskant

HERINTRODUCTIE IN NEDERLAND

Het Kraansvlak is een van oudsher voor het publiek afgesloten deel van Nationaal Park Zuid-Kennemerland, tussen Overveen en Zandvoort, in de omgeving van Haarlem. Sinds 24 april 2007 leven hier wisenten binnen een begrazingsraster dat inmiddels een oppervlakte van 280 hectare beslaat. Van 2007 tot 2017 vindt hier een pilootproject plaats met wisenten in de Nederlandse natuur, begeleid met wetenschappelijk onderzoek. In dit project werken PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland, ARK Natuurontwikkeling, Stichting Duinbehoud, Stichting Kritisch Bosbeheer en FREE Nature samen.

Het ging in eerste instantie om drie dieren, twee koeien en een stier, afkomstig uit Oost-Polen. Later zijn hier nog eens drie dieren aan toegevoegd. Deze groep is inmiddels uitgegroeid tot 16 dieren.

Het doel van dit project is om kennis en ervaring op te doen met wisenten in de Nederlandse situatie en onderzoek te doen naar hun voedselstrategie zonder bijvoederen. Daarnaast wordt het effect

van deze diersoort op het duinlandschap, de duindynamiek en de duinvegetatie onderzocht. De praktijkervaringen die hier met deze wilde runderachtige worden opgedaan, kunnen gebruikt worden voor eventuele herintroductie elders in binnen- of buitenland. Door uitwisseling van dieren met andere wisentgebieden in het buitenland levert de kudde van het Kraansvlak ook een bijdrage aan het behoud van deze bedreigde soort.

Behalve de interactie tussen wisent en landschap wordt het samengaan met andere grote grazers bestudeerd en het gedrag tegenover bezoekers. De proef startte aanvankelijk met een korte gewenningsperiode waarin de dieren alleen vanaf een uitkijkpunt of door het raster te zien waren. Al snel werden ook geleide bezoeken binnen het begrazingsraster georganiseerd. In 2012 werd de eerste vijfjarige periode van het project geëvalueerd en is besloten om in ieder geval tot 2017 met het project en het onderzoek door te gaan. Tegelijkertijd is in 2012 het leefgebied van de wisenten uitgebreid van 230 hectare naar 280 hectare.

Omdat ze lange tijd teruggetrokken leefden in de laatste jungles van Europa, werden wisenten als bosdieren aangezien. Maar in de Nederlandse duinen gaat hun voorkeur eerder uit naar open terrein.

In de kudde is niet het mannetje de baas, maar de oudste koe. Zij bepaalt of er wordt gegraasd, herkauwd of verder gelopen. De stoere stier hangt er maar een beetje bij.

WISENT MET GPS EN GSM

Wetenschappers verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen en Universiteit Utrecht bestuderen in het Kraansvlak al enkele jaren het gedrag en de invloed van Europa's laatste en grootste wilde runderachtige. Er zijn goede contacten met wisentprojecten elders in Europa, zodat een breed beeld verkregen wordt van de ecologie van de wisent. We weten nauwelijks iets van zijn rol in het ecosysteem. De weinige studies die zijn uitgevoerd, richtten zich meestal op andere aspecten dan de ecologie, en de meeste studies zijn ook nog eens uitgevoerd bij populaties die worden bijgevoerd.

Eén van de onderzochte aspecten is het terreingebruik. Om te weten hoe de dieren gebruik maken van het landschap, zijn de wisenten voorzien van halsbandzenders met een GPS-ontvanger en een GSM. Telefonisch wordt ieder uur de positie van de dieren doorgegeven, die dan gerelateerd kan worden aan vegetatiekaarten. Ter vergelijking zijn ook sommige konikpaarden van een halsbandzender voorzien en is in een aangrenzend duingebied ook een kudde Schotse hooglandrunderen met zenders uitgerust.

Daarnaast worden de dieren ook rechtstreeks geobserveerd om te bepalen welke planten ze eten en hoe ze zich onderling gedragen. Ook worden

mestmonsters geanalyseerd en wordt het effect van de wisenten op bos, struweel en gras gemeten.

In eerste instantie waren er geen andere grote grazers binnen het begrazingsraster aanwezig, maar vanaf oktober 2009 zijn er wildlevende konikpaarden toegevoegd. Sindsdien is het mogelijk om de verschillen in terreingebruik en voedselkeuze, maar ook de interactie tussen wisenten en koniks te bestuderen.

Een ander belangrijk onderzoeksaspect is het effect dat de wisenten hebben op de diversiteit aan dieren en planten. Wisenten creëren door hun gewicht, het eten aan bomen en struiken en hun voorliefde voor zandbaden mogelijk een grotere, en deels andere variatie in de vegetatiestructuur dan paarden en runderen. Het dynamische milieu dat zo ontstaat, biedt kansen aan veel soorten organismen die hiervan afhankelijk zijn, en die – in dit geval – juist zo kenmerkend zijn voor de duinen.

GEEN PLEINVREES

Nu al is duidelijk dat wisenten in een Nederlandse context helemaal niet de typische bosdieren zijn waarvoor ze in de literatuur aangezien worden. Wellicht omdat wisenten één van hun laatste toevluchts-oorden hadden in het Poolse oerbos Bialowieza, worden ze stevast geassocieerd

met bossen, maar in het Kraansvlak blijken ze vooral fan te zijn van open gebieden. Ze grazen in open duinvalleitjes, nemen graag een zandbad in de open vlakte en lopen zonder schroom het duinmeer in.

De universiteiten van Groningen en Utrecht onderzoeken ook de relatie tussen wisenten en mensen in het Kraansvlak. Voor de toekomst van wisenten in de Nederlandse natuur is het van groot belang om te weten of wisenten naar mensen toe nieuwsgierig, verdedigend, apathisch of eerder ontwijkend zijn.

In 2012 werd geconcludeerd dat de proef een succes is; de wisenten zijn gezond en zijn een effectief middel tegen het dichtgroeien van het gebied met struikgewas en bomen. Hun invloed op de terreingesteldheid onderscheidt zich duidelijk van beheer met andere grote grazers, zoals de ook in het Kraansvlak aanwezige paarden. Om meer onderzoek te kunnen doen, is de proef met vijf jaar verlengd. Er zijn plannen om ook runderen aan de populatie grazers toe te voegen.

Sinds november 2012 loopt er een vrij toegankelijk wandelpad door de graaszone. Verwacht wordt dat interacties met het publiek zonder problemen zullen verlopen als iedereen een aantal elementaire gedragsregels respecteert.

Het is ook gebleken dat een omheining van 1m20 hoog voldoende is om de dieren in het gebied te houden.

Om gezonde populaties op te bouwen, zijn in een volgende fase veel grotere gebieden nodig. Gemeenschappelijke begrazing met andere grote grazers zal daarbij voor een gevarieerde landschapsvorming van wezenlijk belang zijn.

ZELF WISENTEN ZIEN

In Nederland is de wisent in gevangenschap te zien in Artis en Natuurpark Lelystad. In België worden wisenten gehouden in Planckendaal, Bellewaerde Park en natuurpark Han-sur-Lesse.

Maar er gaat natuurlijk niks boven een ontmoeting met de wilde wisenten in Nationaal Park Zuid-Kennemerland. Minstens één keer per jaar organiseert Landschap vzw een daguitstap naar het Kraansvlak. Voor natuurfotografen organiseren we speciale fotosafari's. Wil je zelf oog in oog staan met een wisent, hou dan onze activiteitenkalender in het oog!

In het Kraansvlak loopt een pad dat toegankelijk is voor wie individueel en zonder begeleiding binnen het begrazingsraster wil gaan wandelen. De aanlooproutes naar dit Wisentenpad vertrekken vanaf de ingangen 'Duinpieperpad' en 'Noordduinen' langs

Familiefoto

Foto: Paul Boyden

Zomer in het Kraansvlak

Foto: Ruud Maaskant

Wisentspoor

Foto: Ruud Maaskant

Wisent kijkt naar Zandvoort

Foto: Ruud Maaskant

Wisentkalf

Foto: Ruud Maaskant

Avondgroet

Foto: Pascal Jonckers

de N200 van Overveen naar Zandvoort-aan-Zee. Binnen het wisentenraster is de te volgen route aangeduid door paaltjes met gele koppen. Er mag in geen geval van het aangeduide pad worden afgeweken. Om in het raster te komen, moet je een overstapje gebruiken; de route is niet toegankelijk voor kinderwagens en uiteraard mogen er ook geen honden mee, ook niet aan de leiband. Tijdens het broedseizoen wordt dit Wisentepad tijdelijk gesloten.

Aan de andere kant van het gebied, bereikbaar vanaf de ingang Koevlak, is er een wisentkijkplatform met een goed uitzicht op het duinmeer waar de dieren regelmatig komen drinken. Noch het kijkplatform noch het wandelpad bieden echter garan-

tie op een wisentwaarneming. De geleide excursies van ARK, PWN of Landschap vzw bieden een veel hogere kans op een onvergetelijke ontmoeting met de kudde, omdat we de dieren dan gericht gaan opzoeken op basis van actuele informatie verkregen via de halsbandzenders.

WISENT-ETIQUETTE VOOR BEGINNERS

Wil je wel eens een wisent van dichtbij zien, realiseer je dan goed dat je te maken hebt met een echt wild dier, en respecteer alvast enkele elementaire omgangsregels. Wisenten hebben zo hun eigen lichaamstaal en beleefdheidsvormen, en het is beslist geen overbodige luxe om enkele non-verbale expressies juist te interpreteren!

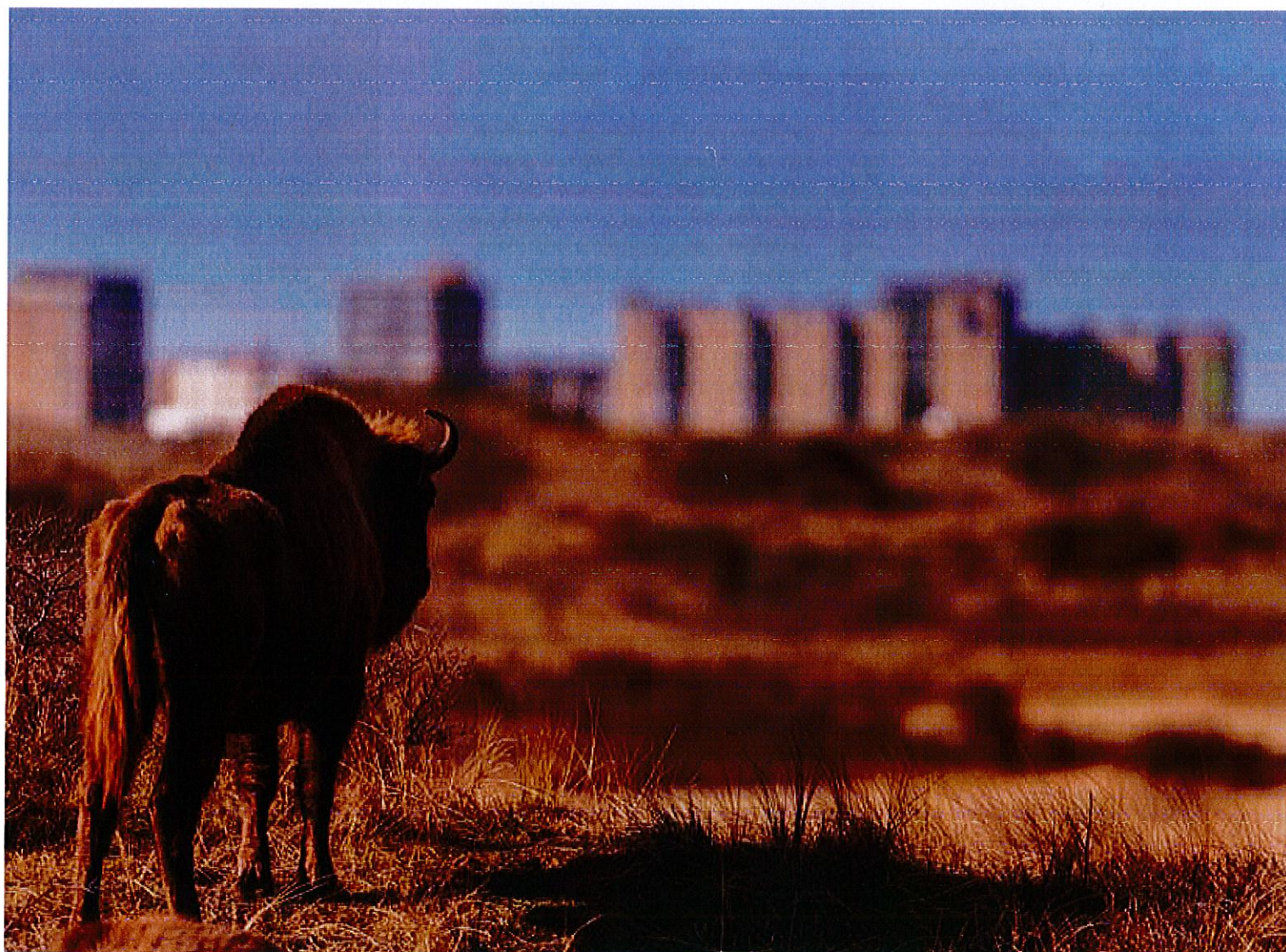
1. Blijf rustig en behandel de dieren met respect.
2. Voeder ze niet.
3. Hou je nieuwsgierigheid in toom en loop de dieren zeker niet na.
4. Laat de dieren ongestoord hun route kiezen en geef ze de ruimte.
5. Hou minstens 50 meter afstand (ook als ze zelf dichterbij komen!).
6. Keer om en loop terug als de dieren op het pad liggen of naar je toe komen.
7. Hou afstand van kalfjes (alle grote grazers beschermen hun jongen).

Als een wisent met zijn hoeven schraapt of zijn kop schudt – soms onopvallend – heb je redenen om een klein beetje zenuwachtig te worden. Komt hij plots

op je afstormen, dan is paniek zelfs op zijn plaats... Besef dat hard weglopen eigenlijk helemaal geen optie is. Een wisent haalt zijn topsnelheid van 50 km per uur in enkele seconden. Of zoals een ervaringsdeskundige het zo mooi verwoordde: "Als het gas er op staat, haalt een wisent de snelheid van een opgevoerde brommer." De kunst is om het nooit zo ver te laten komen.

Misschien ook nog even meegeven dat wisenten kleurenblind zijn. Een felgekleurde jas kan dus op een wisentstier niet het effect hebben van de spreekwoordelijke rode lap... Voorlopig zijn er geen gevallen bekend van daadwerkelijke agressie door de wisenten tegenover bezoekers. Houden zo!

Bij de geboorte weegt een wisentkalf maar 30 kg. Twee jaar later is het een volwassen kolos van ruim 200 kg. Stieren kunnen zelfs een ton zwaar worden.

Wisenten op internet

De wisent mag dan wel een oergrazer zijn, die van het Kraansvlak zijn helemaal mee met hun tijd. Ze dragen niet alleen een GPS en GSM, maar hebben ook een eigen website, facebookpagina en twitteraccount:

www.wisenten.nl
www.facebook.com/wisentenkraansvlak
www.twitter.com/wisenten

Een volledige reportage over Nationaal Park Zuid-Kennemerland mag je later nog verwachten in LANDSCHAP. In afwachting kan je alvast een kijkje nemen op:

www.npzk.nl